

**KAYSERİ GÖÇMEN UYGUR TOPLULUĞUNDA DOĞUM,
EVLENME, ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE RİTÜELLER***

**THE BELIEFS AND RITUALS OF BIRTH, MARRIAGE AND
DEATH IN THE KAYSERİ UYGHUR MIGRANT COMMUNITY**

Kasım KARAMAN**

Özet:

İnsan hayatı, önemli yaşam evrelerine ayrılmıştır. Bireyi ilgilendirmelerine karşın bu evreler, bir takım ritüellerle, toplumsal olma kapasitesine sahip olurlar. Geçiş/giriş ritüelleri olarak sınıflandırılan bu ritüeller, bireyin bir statüden bir başka statüye geçişini ve yeni statüye kabul edilmesini, standartlaşmış davranışlarla ve sembolik bir anlam dünyası ile dile getirirler.

Ritüeller, toplumsal gerçekliğe uygun olarak değişirler. Ancak değişim bazı dönemlerde görece daha hızlı olabilmektedir. Göç bu süreci etkileyen faktörlerden biridir. Göçmenlerin içine geldikleri toplumlarla göçmen grupların etkileşimleri kültürel bağlamda yeni süreçlerin oluşmasına neden olur.

Bu çalışma, Doğu Türkistan'dan Afganistan'a, Afganistan'dan da Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve Kayseri'ye yerleşen Uygur Türklerinin doğum, evlenme, ölüme ilgili inanış ve uygulamalarını konu etmektedir. Araştırma verileri mülakat ve katılımlı gözlem teknikleriyle elde edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uygurlar, Doğu Türkistan, Göç, Ritüel.

Abstract:

Human life's divide to important different phases. Although these phrases attract individual's life space, these phases are related to some rituals into social life. Symbolic rituals manage the statutes; its passing orders, its acceptance conditions and these standardized behaviours constitutes the area of imagined symbolic forms of mean.

Rituals are changed according to social reality. But these changes can be different evolution rates in some eras. Migration is one of the factors that affect this process. The interaction between migrant culture and local culture develops new cultural processes in the culture.

---

* Bu makalede kullanılan verilerin bir kısmı "I. Uluslararası Niğde Dil, Tarih ve Kültür Sempozyumu"nda (3-6 Mayıs 2012) "Kayseri'de Yaşayan Uygur Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar" isimli sözlü sunumda kullanılmıştır.

** Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi - Kayseri kasimkaraman@hotmail.com

This study is subject to set the belief and ritual heritages of birth, marriage, death in Uighur Turks that are forced to migration from East Turkestan and established in Kayseri. The study data were obtained and interpreted from by interview and participant observation techniques.

Key words: Uighurs, East Turkestan, Migration, Ritual.

GİRİŞ

Göç, coğrafi yer değiştirmeyi ifade etmek için kullanılan bir kavram olmakla birlikte esasen onu önemli kılan yanı sosyal boyutudur. Dolayısıyla göç mekânla sınırlandırılmayacak kadar geniş, çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir (Yalçın, 2004, s. 2). Nedenleri ve sonuçları bakımında siyasi, ekonomik, dini, kültürel vb. değerlendirme kapasitesine sahip olan göçler, özellikle ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle süreklilik arz eden bir problem olarak birçok bilim dalı için önemli bir araştırma konusu olmuştur.

Göçlerin birçok itici ve çekici nedene bağlı olarak gerçekleşmesi belli ölçütlere göre sınıflandırılmasını da güçleştirmektedir. Ancak yine de göçleri göçteki irade, göçün yapıldığı yer, göçün yoğunluğu ve göç edilen yerdeki yerleşme süresi vb. özelliklere göre sınıflandırma çabaları vardır. Göçler, iradi bakımdan daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak için itici ve çekici nedenlere bağlı olarak yapılan *gönüllü göçler*, siyasi, dini vb. bir takım baskılar ile kıtlık, doğal afetler gibi nedenlerle yapılan *zoraki göçler* (Fichter, s.155); göçün yapıldığı mekânla ilişkili olarak *iç göçler* ve *dış göçler* (Akkayan, 1979, s. 100); göçün yoğunluğuna göre *grup göçü* ve *bireysel veya aile göçü* (Özkalp, 1998, s. 269) ve göçmenlerin göç ettikleri yerde kalış sürelerine göre *geçici* veya *sürekli göçler* (Yalçın, 2004, s. 20-21) şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Göç ve göçmenlerle ilgili çalışmalarda çoğunlukla göç sonrası dönem odak alınmakta ve hâkim kültür ile göçmen kültürünün karşılaşmasıyla oluşan kültürel süreçler değerlendirilmektedir. Zira göç edilen yerdeki yerleşik kültür ile göçmenler tarafından taşınan kültürlerin karşılaşması, yeni kültürel süreçlerin oluşmasını hızlandırmaktadır. Kültürel bağlamda uyum-uyumsuzluk, marjinalleşme, şok, asimilasyon, akültürasyon vb. süreçler esasen göçmenlerin göç sonrası siyasi, dini, ekonomik, eğitim, aile vb. ilişkilerini de belirlemektedir.

Göçmen grupların sosyo-kültürel yaşamlarında ritüellerin grup bilincinin yükselmesi, grup kimliğini korunmak ve sürdürmek, grup bütünleşmesi sağlamak, hâkim kültürden gelebilecek baskılara bir direnç oluşturmak gibi önemli işlevleri vardır (Karaman, 2010, s. 232; ; Şahin, 2012b, s. 62). Göçmen grupların yerleşik kültürle etkileşimleri,

göçmenlerin ritüellerini gerçekleştirme biçimleri ve sıklıkları, ritüellerin biçimsel olarak yenilenmesi, yok olması veya bir başka ritüelle yerinin doldurulması gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Sosyo-kültürel etkileşimin göçmen ritüeller üzerinde meydana getirdiği niceliksel ve niteliksel değişimler göçmen grupların sosyal yapılarında, kültürel değerlerinde, sosyal ilişkilerinde, organizasyon biçimlerinde etkili olmakta, dolayısıyla sosyo-kültürel yaşamın devamına ve dönüşümüne dinamizm kazandırmaktadır (Şahin, 2008, s. 321-322; Şahin, 2012a, s. 41-42).

Göç-ritüel bağlamında değerlendirildiğinde ritüeller karşıt iki yönlü bir değişim süreci kapasitesine sahip olabilmektedir. Ritüeller bir taraftan yeni duruma uyum sağlamaya dayalı değişim gösterirken, diğer taraftan ritüel anlam daha da derinleşerek göç öncesine göre daha belirgin bir kimlik tanımlayıcı olarak yenilenebilmektedir. Bu durum özellikle insan yaşamının önemli evrelerinde gerçekleştirilen ritüellerde daha da belirgin şekilde kendini gösterebilmektedir.

Doğum, evlenme ve ölüm, bireyin yaşamındaki kronolojik statü sıralamaları olarak değerlendirebileceğimiz geçiş/giriş ritüelleridir. Bu üç evre, bireyin durumunda önemli değişikliklerin olduğu ve statü değişimiyle birlikte yeni duruma uygun rolleri yerine getirme yükümlülüğü altına girdiği ya da toplumsal bir beklenti olarak yapılması zorunlu olan ritüel dönemleridir. Doğum ve ölüm ritleri tekrarı olmayan; bireyin hayatında bir kere tecrübe ettiği ritüellerdir. Evlenme ritleri tekrarlanabilme özelliğine sahip olmasına karşın, ilk kez yapılan evlilik ritleri ile diğerleri arasında bir farklılaşma söz konusudur. Birçok toplumda ikinci ve daha sonraki evliliklerde ritler değişmekte veya birincisinde olduğu gibi geniş bir toplumsal anlam taşımamaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Doğu Türkistan'dan Afganistan'a oradan da 1965 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye göç ederek Kayseri'ye yerleşen Uygurların doğum, evlenme, ölüm ile ilgili inanış ve ritüelleridir. Araştırmanın amacı göç ve değişme bağlamında göçmen kültürde meydana gelen değişimleri ortaya koymaktır. Nitel yöntemin tercih edildiği bu çalışmada veriler mülakat ve katılımlı gözlem teknikleriyle elde edilerek yorumlanmıştır. 1995 yılında tamamlanan *Göçmen Uygurların Dini Yaşayışları üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kayseri Örneği)* başlıklı yüksek lisans tez çalışması esnasında toplulukla kurulan etkileşim ağı korunmuştur. Uygurların doğum, evlenme, ölüm ile ilgili inanış ve ritüellerine dair ilk veriler 2012 yılında toplanmıştır. Çalışma 2015 yılında yapılan saha araştırması ile tamamlanmıştır.

1. ARAŞTIRMA BULGULARI

1.1. Kayseri’de Yaşayan Uygurlarda Sosyo-Kültürel Hayat

1949’da Kızıl Çin yönetimince uygulanan politikalar sonucunda Doğu Türkistan’da yaşayan Uygurlar Hindistan, Pakistan, Kazakistan, Özbekistan ve Afganistan gibi çevre ülkelere, daha sonra da bir kısmı üçüncü ülkelere, göç etmişlerdir. Bugün, ülkelerini terk etmek zorunda kalan ya da terk etmek zorunda bırakılan Uygurlar, çeşitli ülkelerde yaşamaktadırlar.

Türkiye’ye ilk Uygur göçmen grup, Kazak göçmenlerle eş zamanlı olarak, 1950’lerde gelmişlerdir (Swanberg, 1989, s. 98). İkinci dalga Uygur göçü, 1962 yılında Doğu Türkistan’dan Afganistan’a göç eden gruptan 234 kişi ile 1965 ve 1967 yıllarında Kayseri’ye gerçekleşmiştir (Musabay ve Turfani, 1976, s. 1249).

Kayseri Uygur topluluğu, etnodinsel bir kültürel sistemi paylaşan, söz konusu bu ortak kültürel sistemi ritüeller içinde somutlaştıran bir topluluktur. Uygurlar, tüm dünyada ve Türkiye’de modernleşmenin etkinlik ve yoğunluğunu artırdığı, toplulukların ampirik gerçekliğinin hararetle tartışıldığı 1960’lı yıllarda, zorunlu bir göç deneyimi neticesinde Afganistan üzerinden Kayseri’ye göç etmişlerdir. Uygurlar, kolektif olmanın yanında, zorunlu bir hareket olarak gerçekleşen göç deneyimlerini geleneksel ve dinî ritüellerini uygulayamayışlarına ve etnodinsel bir asimilasyona tabi tutulmalarına bağlamaktadırlar. Bu zorunlu göç deneyimlerini, İslam dinini yaşayamayışları nedeniyle, Medine’ye göç etmek zorunda kalan muhacirin durumuna benzeterek *hicret* olarak adlandırmaktadırlar.

Türkiye’de yaşayan Uygurların nüfuslarına dair resmi istatistiki bilgiler bulunmamaktadır. 1980’li yıllarda Türkiye’de İstanbul, İzmir, Adana ve Kayseri gibi kentlerde yaklaşık 700 Uygur’un yaşadığı tahmin edilmektedir (Swanberg, 1989, s. 98). 2006’da yapılan bir çalışmada Kayseri’de yaklaşık 650, başta İstanbul olmak üzere, diğer kentlerde de bu sayının 1000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Ataman, 2006, s. 70). Bugün ise, Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışa Derneği’nden edindiğimiz bilgilere göre, Kayseri Uygur topluluğunun nüfusu yaklaşık 700’dür ve 110 aileden oluşmaktadırlar. Ancak bu sayı yaz aylarında diğer şehirlerden ve yurt dışından gelenlerle birlikte daha da artmaktadır.

1965-1967 yıllarında Kayseri’ye göç eden 1. kuşak Uygurların çoğunlukla kamu sektöründe istihdam edildikleri, bir kısmının da ayakkabı tamirciliği, saat tamirciliği, sobacılık gibi kendilerine ait işyerlerinde çalıştıkları anlaşılmaktadır (Karaman, 1995, s. 45).

Uygurlar arasında birkaç istisna dışında topluluk içi endogamik evlilik tipi hâkimdir. Topluluk, topluluk dışından biriyle evlenmeme konusunda katı bir sosyal kontrol ve denetim geliştirmiştir.

Kayseri, Doğu Türkistan'dan göç eden ikinci dalga göçmen Uygurların ilk yerleştikleri şehir olmasının ötesinde, halen Kayseri merkezli olarak faaliyet gösteren *Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği* vasıtasıyla dünyanın farklı yerlerine dağılmış olan Uygur diasporasının bağlantı noktasını oluşturmaktadır. Uygur kimliğini tanıtmak, Doğu Türkistan sorununu gündemde tutmak amacıyla *Gökbayrak* ismiyle de bir dergi yayınlanmaktadır. Ayrıca Uygur kültürü ve Doğu Türkistan sorunu ile ilgili internet üzerinden çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler.

Hoca Ahmet Yesevi mahallesinde yaşayan Uygurlar, bu mahallede bir Uygur kültür alanı ve etnodinsel bir topluluk inşa etmişlerdir. Uygurlar, topluluklarını devam ettirmelerini, ritüellerini sürdürmelerine hizmet eden ortak bir mekân üzerinde yaşama temayüllerine ve güçlü dayanışma ağlarına bağlanmaktadır. Topluluk mensuplarından mahalleye uzak semtlerde yaşayan az sayıda aile bulunmaktadır. Yeni evlilikler yoluyla topluluğun büyümesiyle birlikte mahalleden ayrılmak zorunda kalanlar mahalleye yakın yerleri tercih etmektedirler.

Uygurların Kayseri'de bir mahallede toplu olarak yerleşmeleri göç öncesi bazı ritüelleri, burada da gerçekleştirmeleri açısından önemli ortamsal bir hazırlık sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda göçmen grubun kendi içinde bir sosyal kontrol mekanizması oluşturmasını da desteklemektedir. Ancak göçmenlerin, ortak bir mekân paylaşmaları, onların yerli kültürden yalıtılmış ve izole olmuş bir topluluk özelliği taşıdığı anlamına gelmemektedir. Kendi kültürlerini yaşatmalarının yanında, hâkim kültür ve modernleşmenin etkilerine de açık oldukları söylenilebilir. Bu durum Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı tarafından "*Doğu Türkistan'da yapılan bütün örf ve adetlerimizi, geleneklerimizi, göreneklerimizi, kültürümüzü, her şeyiyle Kayseri'de yaşatmaktayız. Türkiye'deki Türk kültürüne bir adaptasyonumuz söz konusu ama kendi kimliğimizden ve kültürümüzden de hiçbir taviz vermiyoruz. Yani Türkiye'de Doğu Türkistan'ı yaşatıyoruz.*" ifadeleriyle dile getirilmektedir (Gül, 2007, s. 264).

Topluluğun dayanışma ve etkileşiminin ve ritüel hayatının organizasyonunda Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği aktif rol oynamaktadır. Dernek, *ak sakallılar* şeklinde adlandırılan ve topluluk hayatında yönlendirici etkileri olan yaşlıların kontrol ve denetiminde ritüellerin ve topluluk dayanışmasının devamlılığını temin etmektedir. Dernek, tüm dünyadaki Uygur diasporasını birbirine bağlayan modern bir şemsiye kurum olma özelliğiyle de kolektif dayanışma ve bunun için de ritüellerin sürekliliğinde yönlendirici bir etkiye sahiptir.

Uygurlar, göç deneyimlerine bağlı olarak oluşan, güçlü dayanışma ve etkileşim ağlarıyla donanmış, etkili bir sosyal kontrol ve denetim mekanizmasının oluşmasına imkân tanıyan ortak fiziksel bir mekân üzerinde kolektif yaşamlarını sürdürürler. Endogamik sosyal yapılarının da etkisiyle ritüellerini yoğun bir biçimde devam ettirmekte ve etnodinsel bir topluluk olma özelliğini taşımaktadırlar.

Göç tecrübesine ilave olarak, bir iletişim aracı olmakla birlikte Doğu Türkistan'la aralarında bir bağ olarak ta anlam kazanan Uygurca'nın (Karabulut, 2005, s. 33) her üç kuşak tarafından da konuşuluyor olması, ortak bir mekân üzerindeki güçlü dayanışma ağları, sözlü kültürün etkinliği, endogamik yapı topluluğu güçlendiren etkenlerdendir.

Uygurlar geçiş ritüelleri, takvimsel ritüeller, iyileştiren ve koruyan ritler, temizlenme ve arınma ritüelleri, değiş-tokuş ve temsil ritüelleri, etkileşimsel ve iletişimsel ritüeller, politik ritüeller ve seremoni ya da seküler ritüeller şeklinde kategorize edilebilecek ritüellere gündelik hayatlarında yer vermektedirler.

1965 ve 1967 yıllarından sonra, bireysel olarak göç eden göçmenleri kendi yaşantı dünyasına dâhil eden Uygur topluluğu, 2014 yılı sonunda bir diğer zorunlu ve kolektif göç dalgasını tecrübe etmişlerdir. Yaklaşık 500 kişilik bir Uygur göçmen grubu, Kayseri'ye göç etmiş, Kayseri Uygur topluluğu elli yıl sonra, kolektif ve zorunlu bir göçle gelen böylesine büyük bir göçmen grubu sosyal yapısına dâhil etmiştir.

2014 yılında göç eden ve Uygur mahallesine uzak bir mesafedeki Şeker mahallesinde bulunan kamu lojmanlarına yerleştirilen Uygurlar da daha öncekiler gibi mekân birliğine sahiptirler. Bununla birlikte kamu lojmanlarında yerleşik Uygurların ritüelleri yeni göç etmeleri sebebiyle, hemen dikkat çeken dinsel pratik ve ritüeller dışında, henüz tam anlamıyla nesnelleşmemiştir. Kamu lojmanlarındaki Uygurların, bu ortak mekânı etnodinsel bir alana dönüştürme deneyimleri devam etse de yeni gelen göçmen grubu, Kayseri Uygur topluluğunun ağlarına eklemleyen güçlü dayanışma ağlarının etkinliği belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Gerek Hoca Ahmet Yesevi mahallesindeki gerek Şeker mahallesinde kamu lojmanlarında yerleşen Uygurlar birbirleriyle ötekilik tasavvurunun da güdülediği güçlü bir etnodinsel dayanışma ağına sahiptir. Bu etnodinsel dayanışma ağı, kendi sosyal kontrol mekanizmalarını da geliştirmiştir. Etnik ve dini kültürel temsilleri güçlendiren söz konusu dayanışma ve sosyal kontrol, Uygur topluluğunun endogamik yapısında cisimleşmiştir.

1.2. Uygurlarda Doğum, Evlenme, Ölüm

1.2.1. Doğum İnanç ve Ritüelleri

Doğumla ilgili inanış ve uygulamalar hamilelik döneminden önce başlar. Tuvalette çok oturan ve eli sıkı olan kadınların doğumlarının zor olacağına inanılır. Çocuğun cinsiyeti için hamilelikten önce bir takım baharatlarla çeşitli ilaçlar yapılır. Çocuğun sağlıklı ve güzel olması için anne adayının beslenmesine dikkat edilir. Bu amaçla hamilelik döneminde sütlü çay içilir ve ayva yenir.

Göç öncesi doğumlar evlerde, yaşlı ve doğum yaptırmakta tecrübeli kadınlar tarafından gerçekleştirilirdi. Eğer kadın doğum yapmakta zorlarsa evin önünde bir erkek tarafından “ezan” okunurdu. Bu uygulamaya doğum gerçekleşinceye kadar devam edilirdi. Doğum gerçekleşince, doğumu müjdelemek için bir kara kazana değnek vurulurdu.

Günümüzde Kayseri’de yaşayan Uygurlarda doğumlar çoğunlukla hastanelerde gerçekleşmektedir. Doğumun kolay olması için doğumdan önce kasaptan atılacak et ya da kemik parçaları alınıp (kedi ve köpekler kolay doğum yaptıkları için) doğum kolay olsun diye kedi ve köpeklere yedirilir. Doğum sağlıklı biçimde gerçekleştiğinde nazar korunması için ekonomik durumuna göre tavuk, horoz, koyun, inek gibi bir hayvan kesilerek kan akıtılır ve bu hayvanların eti yemek yapılarak komşular yemeğe davet edilir. Yemekte havuçlu pilav ve *Kordak* (etli patates yemeği) ikram edilir. Kur’an okutulur ve dua edilir. Doğum yapan ya da düşük yapan kadınlara yumurta ve çeşitli baharatlardan yapılan bir karışım bele sarılır. Üç gün bu sargı durur. Tedavi amaçlı yapılan bir başka uygulama da kesilen koyunun derisinin kadının sırtına sarılması ile gerçekleştirilir.

Doğum yapacak kadın, doğuma yakın kendi ailesinin evine gider ve kırkı çıkıncaya kadar orada kalır. Doğumdan sonra kız ve erkek tarafı kurban keserler. Kurbanın boyun kısmı bir çubuğa takılarak evin kapısı üzerine asılır. Bu uygulama göçün ilk yıllarında da nadiren yapılmış olsa da günümüzde yapılmamaktadır.

Çocuk ve anneyi ziyarete gelenler çeşitli hediyeler getirirler. Ziyaretçilerin nazarı değmesin diye kırkı çıkana kadar bebek kimseye gösterilmez. Bebeği cinlerden korumak için üçgen bez içine dikilmiş muska takılır. *Karabasma* gelmemesi için bebeğin bulunduğu odaya yatağın başına Kur’an asılır ve yastığın altına bıçak, makas gibi kesici aletler konur. Oda sıkça *üzerlik* (adraspan) otundan, soğan sarımsak kabuklarından oluşan tütsüyle tütsülenir. Bu süreçte geceleri ışıklar söndürülmez.

Yeni doğan çocuğa ilk anne sütü verilmeden önce *ağızlandırma* yapılır. İlk süt çocuğun dudaklarında ve yanağında gezdirilir. Bu uygulama çocuğun dilinin tatlı olması ve sağlıklı olması için yapılmaktadır.

Çocuğun adı, genellikle, doğumdan sonraki ilk üç gün içinde verilir. Ad seçiminde çocuğun baba tarafından dedesi söz sahibidir. Çocuğun adının çoğunlukla dinî bir anlam içermesine özen gösterilir. Dedenin ya da ninenin adını vermek yaygın bir uygulama değildir. Ad verme töreni saygın ve dinî kimliğe sahip yaşlı bir kişi tarafından çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunarak adının üç defa tekrarlanmasıyla tamamlanır. Çocuğa adını veren kişiye çeşitli hediyeler sunulur. Doğumun yedinci günü bebeğin saçları kesilerek ağırlığınca sadaka verilir. Ayrıca kesilen saçlardan bir parça da Kur'an'ın içine konur. Bu törene aile dışından olan erkekler katılmaz.

Doğumun yedinci gününde beşiğe koyma töreni yapılır. Bu uygulamaya *böşük toyu* denir. Gelen hediyeler önce bebeğin başının üstünde üç kez çevrilir ve beşiğin altından bebeğin ailesinden birine verilir.

Çocuğun göbeği düştüğünde (kindik düştü) düşen parça genellikle dinine bağlı olacağı düşüncesiyle caminin yakınlarına ya da bir ağaç altına gömülür. Göbek düştüğü gün ailenin ekonomik durumuna göre kurban kesilir ve eti göbek kaçınıcı gün düştüyse o kadar kişiye dağıtılır. Bu kurbandan aile de yiyebilir.

Bebek ve anne için kırkıncı gün eve dönüş günüdür. Bu günün sabahında, sabah namazından çıkışta erkekler bebeğin bulunduğu eve davet edilir. Kur'an okunur, dualar yapılır ve üçüncü gün yapılan ad verme uygulaması tekrarlanır. Bu uygulamaya *ad toyu* denir. Bu günde bebeğe ilk banyosu yaptırılır. Mahalledeki komşular da çeşitli hediyelerle çocuğu görmek için ziyarete gelirler. Böylece bebek ilk defa görücüye çıkarılır. Mahalledeki küçük çocuklara hediyeler dağıtılır. Doğumun kırkıncı gününde yapılan bu uygulamalardan sonra anne ve çocuk eşiyile birlikte kendi evine geri döner.

Çocuğun ilk dişinin çıkmasında ve dökülmesinde de bazı uygulamalar söz konusudur. İlk dişin çıktığını görene hediyeler verilir. Dökülen süt dişleri bir parça ekmek veya et içerisine sarılarak yeni çıkacak dişlerin köpek dişi gibi sağlam olması dileğiyle köpeğe ya da güzel görünüşlü olması için bir kuzu veya koyuna yedirilir.

Sünnet töreni çocuk altı, yedi yaşlarına geldiğinde yapılır. Sünnet törenleri genellikle yaz aylarında yapılır. Sünnet günü sabah namazından sonra erkekler sünnet evinde toplanırlar ve Kur'an okurlar. Daha sonra sünnet olacak çocuğu gezdirmek için sünnet arabası hazırlanır ve davetlilerin de katıldığı bir konvoyla Kayseri'de bulunan *Seyyid*

Burhanettin Türbesi ziyaret edilerek burada dua edilir. Konvoy şehrin caddelerinde dolaştıktan sonra sünnet yapılacak eve geri dönülür. Yine dualarla sünnet gerçekleştirilir. Sünnet sırasında, sünnet olan çocuğu yakın akrabalarından biri tutar. Bu kişiye *hatnı baba'sı* denir. Sünnet yapılırken çocuğun annesi sünneti görmez. Çocuğunu bu halde gören annenin gelinini kıskanacağına inanılır. Sünnet törenine katılan davetlilere Uygurlara özgü yemeklerden oluşan sofralar kurulur. Bu davet için 2-4-8 adete kadar koyun kesilir. Davetliler sünnet olan çocuğa çeşitli hediyeler verirler.

1.2.2. Evlilik İnanç ve Ritüelleri

Uygurlarda evlilik, genellikle, görücü usulüdür. Ancak çok az da olsa kaçma olayları görülür. Günümüzde gençler arasında açıktan olmamakla birlikte flört de yaygınlaşmaktadır.

Kayseri'de yaşayan Uygurlarda birinci ve ikinci kuşakta evlilikler endogamik bir özellik taşımaktadır. Eş seçiminde Uygur kökenli olmak önemli bir tercih nedenidir. Uygur kökenli olmayanlarla özellikle kızların evlilik yapmaları hoş karşılanmamaktadır. Ancak üçüncü kuşakta egzogamik evliliklerin sayısı hızla artmaktadır.

Evlenme çağına gelen erkeğin ailesi kendi aileleri için uygun gördükleri bir kız için önce kız tarafı bakımından da saygın kabul edilen elçiler aracılığıyla haber gönderirler. Kız istemede kız tarafının erkek tarafında aradığı en önemli özellik, Uygurlar arasında asil olarak kabul edilen bir aileden olmasıdır. Kız tarafı için önemli olan bir diğer özellik ise göçmenlerin geliş yerlerine göre köylü ya da şehirli olmalarıdır. Doğu Türkistan'da köy kökenli bir aile, yine Doğu Türkistan'da şehirli olan bir aileye görücü olarak gelmesi hoş karşılanmamaktadır. Aynı şekilde göçmenlerin göç öncesi Doğu Türkistan'da yaşadıkları bölgeler de evlilik tercihlerinde dikkate alınmaktadır. Kızın ailesi oğlan tarafının isteğini değerlendirmek ve bir karara varabilmek için akrabalarını toplar. Toplanan aile meclisi ortak bir karar alır. Bu karar toplantısına *meslehet çayı* denir.

Meslehet çayında alınan karar olumlu ise yine elçiler aracılığıyla erkek tarafına bildirilir. Erkeğin ailesi ve yakın akrabaları yüzük ve çeşitli hediyelerle kız evine giderler. Yüzüğü erkeğe kızın annesi, kıza da erkeğin annesi takar. Göçün ilk yıllarında hediyeler arasında göç öncesinde de uygulanan *birhon tokaç* (çeşitli sayılarda küçük ekmekten oluşan paket) götürmek âdetten iken günümüzde bunun yerine çiçek ve çikolata götürülür. Yüzük takma töreninde dualar okunur ve çeşitli ikramlar yapılır. Bu törene *çay içirmek*, yüzük takılan kıza da *namzad oldu* denir. Uygurlarda yüzük takma merasiminden sonra ayrıca nişan töreni yapılmaz. Uygurlarda kız tarafınca erkek tarafına çeyiz olarak bir şey götürülmez. Sadece dul kadın çeyiz götürür. Ancak günümüzde

eşyalar karşılıklı anlaşmayla belirlenmektedir. Erkek tarafı yeni çifte alınacak eşyaları kararlaştırmak ve geline takılacak takıları belirlemek için kız evine gider. Erkek tarafının alacakları için karşılıklı anlaşmaya varılır. Alınacaklar konusunda anlaşma sağlandıktan sonra düğün günü belirlenir. Yüzük takma töreninden sonra kız evinde gerçekleştirilen bu ikinci toplantıya *toyluk* denir.

Düğün için davetiyeler (*bağgak*) hazırlanır. Davetiyeler davet edilecek kişinin adına el yazısı ile yazılarak gönderilir. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Davetiye hazırlama işi doğum, ad koyma, beşik toyu ve ölüm ile ilgili davetlerde de uygulanır. Düğün işlerinde damat ve geline yardımcı olmaları için damadın ve gelinin en yakın arkadaşlarından birer kişi sağdıç seçilir. Damadın sağdıçına *yiğit koldaş*, kızın sağdıçına da *kız koldaş* adı verilir.

Resmi nikâhın yanında dinî nikâh da yapılır. Dini nikâh iki kişinin şahitliğinde sabah namazından sonra cemaatle kız evine topluca gidilerek gerçekleştirilir. Nikâha kızın katılması zorunlu değildir; kızın vekili olarak yakın akrabalarından bir erkek kızı temsil edebilir. *Nikâh kılma* töreni tamamlandıktan sonra gelin ve damada tuzlu suya batırılmış ekmeğe yedirilir.

Gelin ve damat yeni evlerine geldiklerinde ateş üzerinden geçerler. Evin girişine gelinin üzerinden yürümesi için *payandas* denilen bir bez serilir. Gelin un ve pamuktan oluşan *ak yolluk* olarak isimlendirilen bir yoldan eve girer.

Düğünden sonra da kız ve erkek tarafı aileleri arasında devam eden bazı uygulamalar vardır. Gelin ve damadın yemekleri birkaç gün kız evinden gelir. Bir hafta sonra kız evi erkek tarafını yemeğe davet eder. Bu görüşmeye *yüz açku* denir. Bu davetten bir hafta sonra da erkek tarafı kız tarafını yemeğe davet eder. Gelinin kendi ailesini ziyaretleri Cuma günleri yapılır. Bu güne *Cumalap kelmek* denir. Günümüzde bu uygulama hafta sonlarına kaymıştır.

1.2.3. Ölüm İnanç ve Ritüelleri

Doğu Türkistan'da ölü için salat okunmazken, Kayseri'de salat okunmaya başlanmıştır. Cenaze yıkama işlemi için cenaze evinin uygun bir yerinde ateş yakılır ve yıkamada kullanılmak üzere su ısıtılır. Suyun içine gül yaprağı atılır. Cenaze genellikle ölen kişinin kızı veya oğlu tarafından ya da bu iş için ehil kabul edilen bir Uygur tarafından yıkanır. Yıkama suyu için yakılan ateş su dökülerek değil toprak atılarak söndürülür. Cenazenin belediye cenaze yıkama aracında yıkanması hoş karşılanmaz. Belediye cenaze yıkama aracıyla yıkanan cenaze sayısı çok azdır. Cenaze yıkanırken Kur'andan Taha Suresi okunur. Yıkamadan sonra kefenleme yapılır. Kefenin göğüs kısmına *Dinim İslam, Kitabım Kur'an, Peygamberim Hz. Muhammed* yazılı bir *cevapnâme* konulur.

Göç öncesi kabirler sapıtmalı olarak hazırlanırken bu uygulama Kayseri’de devam etmemektedir. Ölü kabire konulduktan sonra mezarlıkta bulunanlar İhlas ve Fatiha Surelerini okurlar. Cenazeye katılanlara ölen kişinin nasıl biri olduğu sorulur ve helallik alınır. Kabrin başında Kur’an okunur. Kur’an okuma veya okutma göç öncesi dönemde, ölen kişinin ekonomik ya da toplumsal statüsüne uygun olarak kabrin yakınına kurulan bir çadırda 3, 5, 7...41 güne kadar sürdürülürdü. Cenaze gömme işlemi bittikten sonra mezarlıkta törene katılanlar toplu olarak cenaze evine dönerler ve yemek yerler. Yağda kızarmış hamurdan yapılan *Kuymak* bu yemeğin en önemli parçasıdır. Kuymak pişirme uygulaması Perşembe sabahları kahvaltılarda uzun süre devam ettirilir.

Cenaze evinde kırkıncı güne kadar ışıklar söndürülmez, müzik dinlenmez, yüksek sesle konuşulmaz, gülünmez, gezmeye çıkılmaz, yaklaşık bir yıl boyunca düğünlere gidilmez. Bunları yapanlar kınanır. Cenaze evinde kırk gün boyunca yemek pişirilmez; taziyeye gelenler getirir. Cenaze evine baş sağlığı için gelenlere *karalık* adı verilen beyaz tülbent dağıtılır. Kadınların başlarına, erkeklerin bellerine bağladıkları karalık bağlama kırk gün sürdürülür. Bu uygulama bazı göçmenler arasında devam etmektedir.

Günümüzde göçmenler vefatın 3’üncü, 7’nci, 40’ıncı günlerinde ve birinci yıl dönümünde yemek vermektedirler. Ayrıca ölüleri için mezar taşlarına *Doğu Türkistanlı ...* şeklinde isim yazdırmaktadırlar.

2. SONUÇ

Göç basit bir mekân değişimi olarak görülemeyecek kadar önemli bir olgudur ve çok boyutlu bir değişim sürecinin başlangıcıdır. Siyasi, ekonomik, demografik vb. etkileri olan göçlerin kültürel yansımaları, yerleşik toplumlarla göçmen gruplar arasındaki ilişki ağlarının tanımlanması bakımından önemli bir göstergedir.

Kayseri’de yaşayan Uygur Türklerinin sosyo-kültürel hayatlarında önemli değişimler olmuştur. Birinci ve ikinci kuşak göçmenler arasında göç öncesi inanış ve uygulamalar sürdürülmeye çalışılırken, üçüncü kuşak göçmenler arasında kültürel değişim süreci hızlanmıştır.

Birinci kuşak göçmenlerin büyük çoğunluğunun vefat etmesi, sağ olanların da sosyal hayattan uzaklaşmaları daha önce bu kuşağa dayalı otoritenin sarsılmasına neden olmuştur. Sosyal kontrolün zayıflaması üçüncü kuşak göçmenleri değişime daha açık hale getirmiştir.

Birinci ve ikinci kuşak göçmenler arasında hoş karşılanmayan dış evlilikler, üçüncü kuşak göçmenler arasında artmıştır. Evlilik yoluyla artan kültürler arası etkileşim yerleşik kültür lehine değişimi hızlandırmıştır. Bu değişim doğum, ad koyma, sünnet, ölüm vb ritüelleri de etkilemiştir.

Sonuç olarak Kayseri’de yaşayan Uygurlarda göçün ilk yıllarında bir kimlik aracı olarak sürdürülen ve sosyo-kültürel hayatın en önemli göstergelerinden olan doğum, evlenme, ölümle ilgili inanış ve uygulamalar eski gücünü kaybetmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ataman, R. (2006). *Türkiye’de Yaşayan Doğu Türkistan Kökenli Uygur Türklerinin Sosyo-Kültürel Kimlikleri –Kayseri Örneği-*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fichter, J. (Tarihsiz). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Konya: Sebat Ofset.
- Gül, O. K. (2007). Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye Hazin Bir Göç Hikâyesi. *Turkish Studies*, 2 (1), 252-273.
- Karabulut, F. (2005). Dil Ölümü Bağlamında Kayseri’de Yaşayan Uygur Toplumu. *Bilig*, (35), 17-47.
- Karaman, K. (1995). *Göçmen Uygurların Dini Yaşayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kayseri Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin Toplumsal Etkileri. *SDU Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 227-236.
- Musabay, İ. ve Turfani, P. (1976). *Doğu Türkistan. Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Özkalp, E. (1998). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Swanberg, I. (1989). *Kazak Refugees in Turkey, A Study of Cultural Persistence and Social Change*. Sweden: Uppsala
- Şahin, İ. (2009). *Göçmen Kadınların Dini Ritüellere Katılımı: Amersfoorts (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin İ. (2012a). Ocaktan Cemevine Yapısal Bir Dönüşüm: İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 63, s.39-58.
- Şahin, İ. (2012b). From Tradition to Religion: Organisational Transformation of the London Turkish Migrant Community. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4 (2), 53-78.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.